

הפרדה מגדרית והישגים לימודיים

אריאל פינקלשטיין

ה'תשפ"א | 2021

6.4. הפרדה מגדרית והישגים לימודיים

בסעיף זה אבקש להשוות בתוך בתי הספר היסודיים בחינוך הממלכתי-דתי בין ההישגים בבחינות המיצ"ב של תלמידים הלומדים במסגרות מעורבות לבין הישגיהם של תלמידים הלומדים במסגרות נפרדות. בתי ספר מעורבים נבדלים מבתי ספר נפרדים בשלושה היבטים מערכתיים שונים שעשויה להיות להם השפעה על ההישגים הלימודיים של התלמידים:

1. **הפרדה בין המינים:** לסוג ההפרדה המגדרית בבית הספר עשויה להיות השפעה על הישגי הבנים או הבנות מכיוון שייתכן שלימודים בהפרדה מגדרית מיטיבים או מרעים עם איכות הלימודים. ישנה ספרות מחקר אקדמית ברחבי עולם שבחנה את הנושא והמצאים אינם חד-משמעיים.¹

2. **תפיסת עולם דתית:** החלוקה בין בתי ספר מעורבים ובתי ספר נפרדים בחינוך הממלכתי-דתי איננה חלוקה אקראית אלא היא מבטאת בדרך כלל גם תפיסת עולם דתית שונה. רמה גבוהה של הפרדה מגדרית בבית הספר מזוהה בדרך כלל עם תפיסת עולם הנחשבת לתורנית יותר, והדבר עשוי להתבטא גם במעמד שונה הניתן ללימודי החול, הן ברמה הבית-ספרית והן ברמת המשפחה והתמיכה הביתית בלימודים אלו.

3. **רקע חברתי-כלכלי:** הישגים לימודיים מתואמים בדרך כלל עם הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים. כפי שהראיתי לעיל, בתי ספר מעורבים קולטים באופן יחסי שיעור גבוה יותר של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך לעומת בתי ספר נפרדים. לפיכך, יש לבחון עד כמה ההבדלים בהישגים בין בתי ספר מעורבים ונפרדים מושפעים מהרקע החברתי-כלכלי של התלמידים.

בנתונים שיוצגו להלן ישנה אפשרות לנטרל במידה רבה את ההשפעה של המרכיב החברתי-כלכלי לאור הנתונים הקיימים על מצבו החברתי-כלכלי של כל תלמיד, אך אין אפשרות להבדיל בין ההשפעה של ההפרדה בין המינים לבין ההשפעה של תפיסת העולם הדתית על ההישגים הלימודיים, שכן לא קיימים נתונים זמינים המאפשרים להציג בצורה כמותית את רמת ה"תורניות" של כל תלמיד ואף לא את זו של בתי הספר.

כפי שניתחתי בהרחבה בפרק 4, תלמידי בתי הספר היסודיים ברחבי הארץ נבחנו בכל שנה בבחינות המיצ"ב במתמטיקה, אנגלית ועברית. הבחינות עברו שינויים במהלך השנים, ולאחר שהוקפאו בשנת תשע"ד, החל משנת תשע"ה הן נערכות כך שבכל שנה שליש מבתי הספר ניגשים אליהן, ולכן על מנת להציג תמונה מלאה של כלל בתי הספר בחינוך הממלכתי-דתי יש לבחון במשותף את הנתונים של שלוש שנים רצופות. סולם המיצ"ב הרב-שנתי נקבע כך שבשנת הבסיס הציון הממוצע של כל תחום דעת, בכל דרגת כיתה, היה 500, וסטיית התקן – 100. מכיוון שהציונים מכוילים מדי שנה ומדווחים על סולם רב-שנתי זה, ניתן להשוות בין נתוני השנים השונות. משרד החינוך העלה לאתר "שקיפות בחינוך" מאגרי נתונים הכוללים את נתוני הבחינות ברמה מוסדית עבור השנים תשע"ה-תשע"ז (2015-2017), אך נתוני תשע"ח לא פורסמו בשל חשדות לתרמית מצד מנהלי בתי הספר. לפיכך אתמקד להלן בהצגת נתוני השנים תשע"ה-תשע"ז שכל אחד מבתי הספר

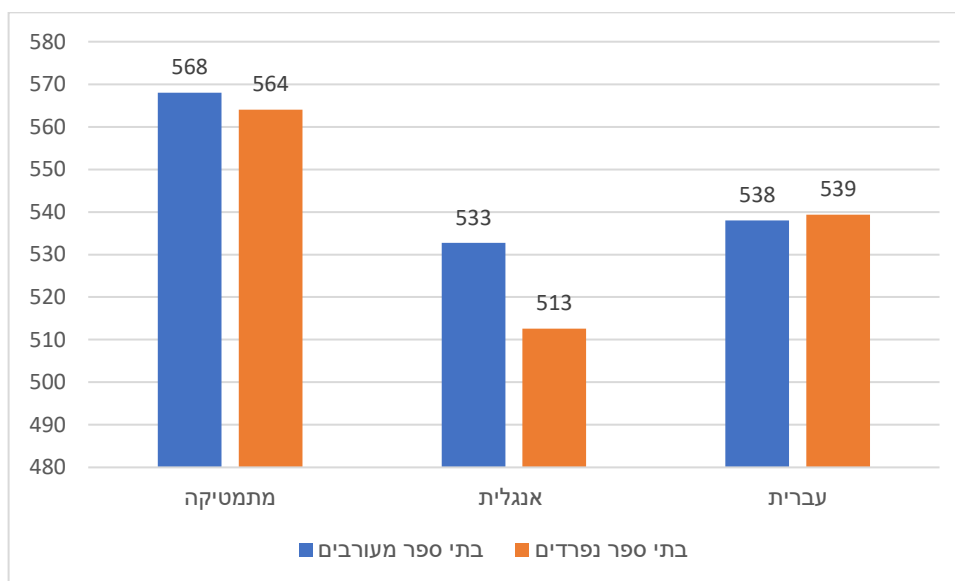
¹ עציון וסילה-לוי, 2020.

בחינוך הממלכתי-דתי נבחן באחת מהן. הנתונים מציגים לגבי כל בית ספר את מספר התלמידים שנבחנו ואת מספר התלמידים שלא נבחנו, ובכך מאפשרים להציג תמונת מבט מדויקת על הישגי התלמידים לפי סוג הפרדה המגדרית בבית הספר.

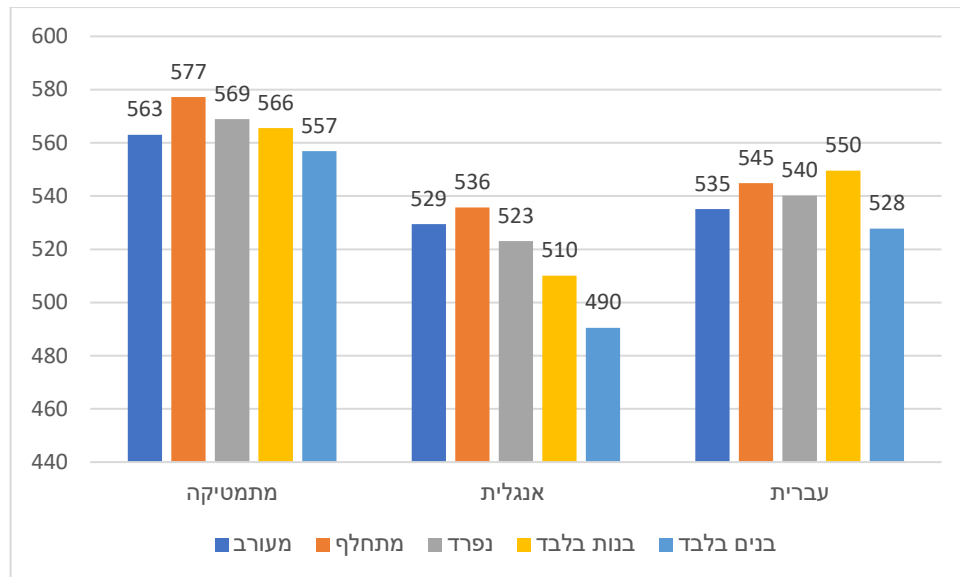
הנתונים כוללים את רובם המוחלט של בתי הספר והתלמידים בחינוך היסודי בשנים תשע"ה-תשע"ז. ישנם מספר מקרים בודדים וחריגים שבהם היו בבית הספר פחות מעשרה תלמידים בכיתה ה' ובמקרים אלו לא פורסמו נתונים. כמו כן, ישנם שבעה בתי ספר לבנים (של חב"ד או תלמודי תורה ציוניים) שבהם התלמידים לא ניגשו לבחינות המיצ"ב באנגלית על אף שהם ניגשו לבחינות אחרות, ועוד שלושה בתי ספר לבנים שבהם שיעור הנבחרים באנגלית היה נמוך לעומת מקצועות אחרים ולפיכך לא פורסמו לגביהם נתונים. ניתן להניח שהדבר נובע מעמדה עקרונית ביחס ללימודי אנגלית בבתי הספר הללו. באשר לשיעור המשתתפים בבחינות השונות בבתי הספר שבהם ניגשו למבחנים, הרי שאין הבדל גדול בין הסוגים השונים של הפרדה מגדרית בבתי הספר, והוא עומד על כ-90% בסוגים השונים, והדבר מלמד שהנתונים הינם ברי השוואה.

בתרשימים הבאים מוצגים הציונים הממוצעים של התלמידים בתחומים השנים, לפי שתי צורות החלוקה של בתי הספר לסוגים שונים של הפרדה מגדרית.

תרשים 6.10: הציון הממוצע של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי סוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מצומצם)

תרשים 6.11: הציון הממוצע של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי סוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מפורט)

בתרשים הראשון מוצגת התמונה הכללית על פי חלוקת בתי הספר לשתי קטגוריות בלבד: מעורבים ונפרדים. בבתי ספר מעורבים ישנו יתרון משמעותי של 20 נקודות באנגלית (533 לעומת 513), יתרון קל במתמטיקה (568 לעומת 564) וציון כמעט זהה בעברית (538 לעומת 539). בחינה מפורטת יותר של סוגי ההפרדה המגדרית בבתי ספר מלמדת שהתלמידים בבתי ספר מסוג "מתחלף" מגיעים במתמטיקה ואנגלית להישגים הגבוהים ביותר, ובעברית הם מקבלים ציון נמוך יותר רק מבתי ספר לבנות בלבד (ככל הנראה בשל היתרון המובהק של בנות במקצוע זה). מנגד, בכל התחומים התלמידים מבתי הספר לבנים בלבד מקבלים את הציונים הנמוכים ביותר, אך בעוד שבמתמטיקה מדובר בפער זניח למדי ובעברית הפער אינו משמעותי, בתחום האנגלית הפער הוא רחב. ככלל, התלמידים בבתי הספר מסוג "מעורב" מגיעים להישגים גבוהים מהתלמידים בבתי הספר הנפרדים השונים באנגלית, אך במתמטיקה ועברית הישגיהם נמוכים במעט מהישגי התלמידים בבתי ספר מסוג "כיתות נפרדות" ובתי ספר לבנות בלבד.

כאמור, כיוון שהמאפיינים החברתיים-כלכליים אינם דומים בין סוגי בתי הספר השונים ישנה חשיבות לבחון את הנתונים לאור הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים. נתוני משרד החינוך מאפשרים לעשות זאת בשתי דרכים. ראשית, על פי הסיווג של בתי ספר לרקע חברתי-כלכלי נמוך (עשירונים 8-10), בינוני (עשירונים 4-7) וגבוה (עשירונים 1-3), ניתן להשוות בין הממוצע של תלמידים מקבוצות רקע חברתי-כלכלי שונות בכל אחד מסוגי ההפרדה.² שנית, המשרד מפרסם לגבי כל בית ספר בכל מקצוע את הציון הממוצע של בתי הספר הדומים לו מבחינת הרקע החברתי-כלכלי. הפילוח נעשה על בסיס הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים הנבחנו בלבד (רק מכיתות ה', ולא כולל אלו שלא נבחנו). מכיוון שלעתים הנבחנו באותו בית הספר במקצועות השונים אינם זהים, ייתכן שבבית ספר ספציפי התלמידים הנבחנו יקבלו דירוג חברתי-כלכלי שונה במקצועות שונים, ובהתאם לכך גם ציון שונה של קבוצת הדומים. חישוב הציון של קבוצת הדומים בכל אחד מהסוגים השונים של בתי ספר מבחינת הפרדה מגדרית, באופן המשקלל את מספר התלמידים היחסי שנבחן מכל בית ספר, מאפשר להציג את הציונים של כל סוג של הפרדה מגדרית אל מול הציון של קבוצת הדומים לו מבחינת רקע חברתי-כלכלי. בלוח הבא מוצגים הנתונים על פי צורת

² הדבר נעשה כמובן באופן שכל בית ספר מקבל את המשקל היחסי שלו לפי מספר התלמידים שנבחנו בו.

חישוב זו של השוואה בין הציון הממוצע שהתקבל בפועל על ידי התלמידים ובין הציון של קבוצת הדומים, לפי סוג ההפרדה המגדרית בבית הספר.

לוח 6.3: הציון הממוצע והציון של קבוצת הדומים מבחינת רקע חברתי-כלכלי של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב במתמטיקה, אנגלית ועברית בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי סוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מצומצם ומפורט)

עברית		אנגלית		מתמטיקה			
ציון קבוצת הדומים	ציון	ציון קבוצת הדומים	ציון	ציון קבוצת הדומים	ציון		
521	538	532	533	544	568	בתי ספר מעורבים	מצומצם
529	539	531	513	553	564	בתי ספר נפרדים	
512	535	529	529	532	563	מעורב	מפורט
540	545	540	536	568	577	מתחלף	
534	540	531	523	560	569	כיתות נפרדות	
530	550	531	510	546	566	בנות בלבד	
517	528	532	490	543	557	בנים בלבד	

ניתוח נתוני החלוקה המצומצמת מלמד כי העדיפות של בתי הספר המעורבים מתחזקת לאור ההשוואה לפי רקע חברתי-כלכלי. בתחום המתמטיקה הציון של תלמידי בתי הספר המעורבים גבוה ב-4 נקודות, על אף שמבחינת הרקע החברתי-כלכלי הציון שלהם היה אמור להיות נמוך ב-9 נקודות. בתחום העברית הציון של תלמידי בתי הספר הנפרדים גבוה בנקודה, אך מבחינת הרקע החברתי-כלכלי הציון שלהם היה אמור להיות גבוה ב-8 נקודות. בתחום האנגלית הציון של תלמידי בתי הספר המעורבים גבוה בנקודה מהציון של קבוצת הדומים, ואילו בקרב בתי הספר הנפרדים הציון נמוך ב-18 נקודות מקבוצת הדומים.³

ניתוח נתוני החלוקה המפורטת מלמד כי באופן יחסי לרקע החברתי-כלכלי, התלמידים בבתי הספר מסוג "מעורב" מגיעים להישגים הגבוהים ביותר בחינוך הממלכתי-דתי בכל המקצועות: התלמידים בבתי הספר הללו הגיעו לציון הגבוה ב-31 נקודות מקבוצת הדומים להם במתמטיקה; בעברית הם הגיעו לציון הגבוה ב-23 נקודות מקבוצת הדומים; ובאנגלית הם הגיעו לציון זהה לקבוצת הדומים, בעוד שאר בתי הספר בחינוך הממלכתי-דתי השיגו ציונים נמוכים מקבוצת הדומים להם.

בבתי הספר לבנים או לבנות בלבד ניתן לראות מגמה מעורבת: בתחום המתמטיקה ובתחום העברית הם מגיעים להישגים גבוהים יותר של בין 10 ל-20 נקודות יותר מאשר קבוצת הדומים להם, ובפרט בתי הספר לבנות. לעומת זאת, בתחום האנגלית בתי ספר אלו מגיעים לציונים נמוכים באופן ניכר מאשר קבוצת הדומים: 21 נקודות פחות בבתי ספר לבנות ו-42 נקודות פחות בבתי ספר לבנים. על רקע העובדה שב-10 בתי ספר לבנים התלמידים לא ניגשו כלל לבחינת המיצ"ב באנגלית או שנבחנו בשיעור נמוך ולפיכך לא מוצגים לגביהם נתונים, ניתן להניח שהציון הממוצע האמיתי באנגלית של התלמידים בבתי הספר לבנים צריך להיות נמוך עוד יותר. לעומתם, בתי הספר מסוג

³ בתחום האנגלית, באופן מעניין, הציון של קבוצת הדומים זהה בבתי ספר מעורבים ונפרדים, והדבר נובע ככל הנראה מהעובדה שהזכרה לעיל שישנם 10 בתי ספר לבנים שלא נבחנו בתחום זה או שנבחנו בשיעור נמוך מאוד, וכנראה היה מדובר בבתי ספר עם תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה באופן יחסי.

"מתחלף" ו"כיתות נפרדות" מגיעים במתמטיקה ועברית להישגים גבוהים במעט מאלו של קבוצת הדומים ובאנגלית להישגים נמוכים במעט.

כאמור, ניתן לנטרל את ההשפעה של המרכיב החברתי-כלכלי גם באמצעות השוואה בין קבוצות שונות בתוך החינוך הממלכתי-דתי. בשני הלוחות הבאים מוצגים הנתונים בהשוואה בין קבוצות הרקע החברתי-כלכלי בכל אחד מסוגי ההפרדה.

לוח 6.4: הציון הממוצע של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב במתמטיקה, אנגלית ועברית בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי רקע חברתי-כלכלי וסוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מצומצם)

גבוה		בינוני		נמוך		
נפרדים	מעורבים	נפרדים	מעורבים	נפרדים	מעורבים	
573	577	562	567	531	552	מתמטיקה
517	550	513	528	480	509	אנגלית
546	553	537	535	515	513	עברית

לוח 6.5: הציון הממוצע של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בבחינות המיצ"ב במתמטיקה, אנגלית ועברית בכיתות ה', בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי רקע חברתי-כלכלי וסוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מפורט)

נמוך					
בנים בלבד	בנות בלבד	כיתות נפרדות	מתחלף	מעורב	
496	512	543	564	552	מתמטיקה
381	479	508	493	510	אנגלית
512	530	510	526	513	עברית
בינוני					
בנים בלבד	בנות בלבד	כיתות נפרדות	מתחלף	מעורב	
556	562	565	587	559	מתמטיקה
500	512	519	537	523	אנגלית
526	547	539	545	531	עברית
גבוה					
בנים בלבד	בנות בלבד	כיתות נפרדות	מתחלף	מעורב	
563	575	582	572	580	מתמטיקה
489	511	534	539	558	אנגלית
531	555	550	547	558	עברית

לוחות אלו מבליטים את העדיפות היחסית של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך בבתי הספר המעורבים. הפערים המשמעותיים ביותר בין תלמידים בבתי ספר מעורבים ונפרדים במתמטיקה ואנגלית נמצאו בהשוואה בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך: פער של 21 נקודות במתמטיקה ושל 29 נקודות באנגלית.

6.5. הפרדה מגדרית ואקלים חברתי ופדגוגי

כפי שהוצג בהרחבה בפרק 5 של מחקר זה, במסגרת המיצ"ב נערכים גם סקרי אקלים וסביבה פדגוגית במטרה לספק תמונת מצב מפורטת בנוגע להיבטים שונים של האקלים החברתי ושל התהליכים הפדגוגיים בבתי הספר. מבין מגוון רחב של שאלות שחלקן הוצגו בפרק 5, משרד החינוך מפרסם מדי שנה את דיווחי התלמידים ברמת המוסד לגבי תשעה פרמטרים בלבד, ואת דיווחי המורים לגבי שלושה פרמטרים בלבד.

בסעיף זה אבחן את הנתונים הללו בהשוואה בין בתי הספר לפי סוג ההפרדה המגדרית הנהוגה בהם. בהיבט המתודולוגי חשוב לציין שכמו בבחינות המיצ"ב גם סקרי האקלים החברתי והסביבה הפדגוגית נערכים בכל שנה בשליש מבתי הספר, כך שבחינת הנתונים על פני שלוש שנים (תשע"ה-תשע"ז) מאפשרת להציג תמונת מבט רחבה על כלל בתי הספר. נתוני האקלים החברתי והסביבה הפדגוגית על דיווחי התלמידים ברמה המוסדית מכילים 402 בתי ספר יסודיים בחינוך הממלכתי-דתי, כך שלמעשה מלבד כמה בתי ספר בודדים כלולים בהם כל בתי הספר. נתוני המורים לא קיימים לגבי 20 בתי ספר נוספים, אך עדיין ישנם נתונים על דיווחי המורים ברמה המוסדית ב-382 בתי ספר יסודיים בחינוך הממלכתי-דתי, המהווים רוב מוחלט של בתי הספר.⁴ כמו כן, שיעורי המענה זהים כמעט לחלוטין בין בתי הספר השונים: מבין התלמידים בבתי הספר המעורבים ענו על השאלונים 90.5% לעומת 91.3% מהתלמידים בבתי הספר הנפרדים, ומבין המורים בבתי הספר המעורבים ענו 84.7% לעומת 85.6% מהמורים בבתי הספר הנפרדים.

בלוח מוצגים נתוני דיווחי התלמידים לפי סוג ההפרדה המגדרית בבית הספר.

לוח 6.6: דיווחי התלמידים במיצ"ב על אקלים חברתי ופדגוגי בבית הספר בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי סוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מצומצם ומפורט)

	חלוקה מפורטת				חלוקה מצומצמת		
	בנים בלבד	בנות בלבד	נפרדות	מתחלף	מעורב	בתי ספר נפרדים	
תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר	71.3%	75.9%	74.7%	75.3%	76.9%	74.4%	76.7%
מעורבות באירועי אלימות	16.5%	7.7%	10.6%	10.1%	10.2%	11.1%	10.2%
מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה	69.0%	69.3%	71.3%	69.2%	76.3%	70.5%	74.5%
מאמצי בית-הספר לעידוד למעורבות חברתית ואזרחית	45.9%	55.6%	57.9%	56.2%	63.3%	54.8%	61.2%
מאמצי בית-הספר לקידום סובלנות כלפי האחר והשונה	77.0%	83.4%	81.8%	82.6%	82.9%	81.3%	83.0%
יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים	59.0%	61.8%	63.3%	60.4%	67.5%	62.2%	65.5%
פרקטיקות הוראה-למידה-הערכה איכותיות	63.9%	70.2%	70.7%	70.1%	74.0%	69.3%	72.9%
אסטרטגיות ללמידה עצמית	58.9%	63.0%	65.2%	63.1%	70.2%	63.3%	68.4%
קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים	67.3%	69.2%	71.4%	68.3%	75.3%	70.2%	73.3%

ההשוואה המצומצמת בין בתי ספר מעורבים לבתי ספר נפרדים מלמדת כי בכל הפרמטרים של אקלים חברתי וסביבה פדגוגית ישנה עדיפות לבתי הספר המעורבים. 76.7% מהתלמידים בבתי הספר המעורבים חשים תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר לעומת 74.4% מתלמידי בתי הספר

⁴ בתי הספר החסרים מתחלקים בין סוגי ההפרדה המגדרית השונים.

המעורבים. התלמידים בבתי הספר המעורבים גם פחות מעורבים באירועי אלימות (10.2% לעומת 11.1%). בתחומי האקלים הפדגוגי השונים ישנם פערים משמעותיים בדיווחי התלמידים על מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה, במאמצי בית הספר לעידוד למעורבות חברתית ואזרחית ובאסטרטגיות ללמידה עצמית. ההשוואה המפורטת מראה עדיפות ברורה של בתי הספר מסוג "מעורב" על שאר בתי הספר בכל הפרמטרים מלבד תחום מעורבות באירועי אלימות שבו ישנה עדיפות ברורה לבתי ספר לבנות בלבד, ככל הנראה בשל המעורבות הנמוכה של בנות באירועי אלימות. מנגד, בבתי ספר לבנים בלבד ישנה מעורבות גבוהה מאוד של התלמידים באירועי אלימות העומדת על 16.5%, כך שחיבור בין בתי הספר לבנים או לבנות בלבד בנושא זה מביא לתוצאה לפיה 11.8% מהתלמידים מעורבים באירועי אלימות, שיעור גבוה יותר מכל סוגי בתי הספר האחרים. גם בנושאים אחרים ממצאי הלוח מצביעים על כך שבבתי הספר לבנים ישנה רמה נמוכה של אקלים חברתי וסביבה פדגוגית בכל ההיבטים, אך לא ניתן לתלות זאת רק בהיבט המגדרי: שכן בעוד שבבתי הספר לבנות הממצאים דומים ברוב התחומים לבתי הספר מסוג "כיתות נפרדות", בבתי הספר לבנים הנתונים נמוכים בהרבה, ולכן שילוב של בתי הספר לבנים ולבנות מביא לנתונים נמוכים לא רק מאלו של בתי הספר שבהם הכיתות מעורבות, אלא גם מאלו של בתי הספר בהם לומדים בנים ובנות בכיתות נפרדות.

כאמור, לרקע החברתי-כלכלי של התלמידים יש השפעה על נתונים אלו. לפיכך, בלוח הבא מוצגים הנתונים בהשוואה בין קבוצות הרקע החברתי-כלכלי בכל אחד מסוגי ההפרדה המגדרית.

לוח 6.7: דיווחי התלמידים במיצ"ב על אקלים חברתי ופדגוגי בבית הספר בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי רקע חברתי-כלכלי וסוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מצומצם)

	גבוה		בינוני		נמוך		
	בתי ספר מעורבים	בתי ספר נפרדים	בתי ספר מעורבים	בתי ספר נפרדים	בתי ספר מעורבים	בתי ספר נפרדים	
	74.4%	75.8%	74.8%	76.6%	70.9%	79.2%	תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר
	11.2%	9.5%	10.9%	10.6%	12.4%	10.4%	מעורבות באירועי אלימות
	68.3%	68.5%	71.5%	76.4%	74.0%	82.1%	מסוגלות, סקרנות ועניין בלמידה
	54.7%	55.8%	54.5%	63.0%	57.7%	67.8%	מאמצי בית-הספר לעידוד למעורבות חברתית ואזרחית
	81.6%	83.1%	81.4%	82.7%	78.8%	83.6%	מאמצי בית-הספר לקידום סובלנות כלפי האחר והשונה
	61.4%	61.0%	62.6%	66.6%	63.2%	72.0%	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
	68.4%	69.8%	69.7%	73.6%	72.1%	77.1%	פרקטיקות הוראה-למידה-הערכה איכותיות
	60.6%	62.1%	64.6%	70.6%	68.5%	75.6%	אסטרטגיות ללמידה עצמית
	68.2%	67.4%	71.1%	75.1%	74.6%	80.6%	קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים

ניתן לראות באופן ברור כי העדיפות של בתי הספר המעורבים מבחינת אקלים חברתי ופדגוגי נשמרת בכל התחומים בכל קבוצות הרקע החברתי-כלכלי, אך ככל שהרמה החברתית-כלכלית יורדת כך הפערים עולים: בקבוצת הרקע הגבוה ההבדלים בין בתי ספר מעורבים ונפרדים זניחים למדי והפער הממוצע עומד על 0.8%; בקבוצת הרקע הבינוני הפער משמעותי יותר ועומד בממוצע על 3.8%; ובקבוצת הרקע הנמוך ישנם פערים משמעותיים כמעט בכל התחומים, כך שהפער עומד בממוצע על 6.7%. בולטים במיוחד בקבוצת הרקע הנמוך הפערים בתחום התחושה החיובית כלפי בית הספר (79.2% מהתלמידים בבתי הספר המעורבים חשים כך לעומת 70.9% בבתי הספר

הנפרדים), ובתחום יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים 72% מהתלמידים בבתי הספר המעורבים מעידים על יחסי קרבה לעומת 63.2% בבתי הספר נפרדים. גם בתחום המעורבות באירועי אלימות ישנו פער לא מבוטל: 10.4% התלמידים בבתי ספר מעורבים מעידים על מעורבות שכזאת לעומת 12.4% מהתלמידים בבתי ספר נפרדים, כך שלמעשה השיעור היחסי של מעורבות באירועי אלימות גבוה ב-19.2% בבתי הספר הנפרדים.

פילוח הנתונים לפי החלוקה המפורטת של סוגי ההפרדה המגדרית (ראו לוח 6.9 בנספח לפרק) מבליט את העדיפות היחסית של בתי הספר מסוג "מעורב" בכל התחומים. בנוסף, גם הצגת הנתונים של כל סוג הפרדה מגדרית אל מול קבוצת הדומים (ראו לוח 6.10 ולוח 6.11 בנספח לפרק) מלמדת כי בנטרול המרכיב החברתי-כלכלי מתחזקת העדיפות של בתי הספר המעורבים ובפרט בתי הספר מסוג "מעורב" אף מעבר לעדיפות שקיימת להם בנתונים הבסיסיים, שכן דיווחי התלמידים בבתי הספר הללו מלמדים על אקלים חברתי וסביבה פדגוגית טובים יותר מאשר קבוצת הדומים להם, בעוד בשאר סוגי בתי הספר האקלים החברתי והסביבה הפדגוגית נמוכים יותר מאשר בקבוצת הדומים.

בעוד שהנתונים עד כה התייחסו לדיווחי התלמידים, בלוח הבא מוצגים הנתונים על דיווחי המורים בסקרי המיצ"ב העוסקים באקלים חברתי וסביבה פדגוגית בבתי הספר.

לוח 6.8: דיווחי המורים במיצ"ב על אקלים חברתי ופדגוגי בבית הספר בשנים תשע"ה-תשע"ז, לפי סוג הפרדה מגדרית בבית הספר (מצומצם ומפורט)

	חלוקה מפורטת				חלוקה מצומצמת			
	בנים בלבד	בנות בלבד	כיתות נפרדות	מתחלף	מעורב	בתי ספר נפרדים		בתי ספר מעורבים
	77.5%	76.1%	74.8%	73.4%	75.0%	76.0%	74.2%	שביעות הרצון של המורים מבית-הספר
	61.7%	55.8%	61.1%	54.9%	64.0%	59.4%	61.2%	ניהול פיתוח הצוות החינוכי
	88.7%	89.7%	89.4%	88.6%	88.7%	89.3%	88.8%	שותפות הורים בבית הספר

דיווחי המורים מצביעים על מגמה מעורבת: מחד, המורים בבתי הספר הנפרדים מעידים על שביעות רצון גבוהה יותר מבית הספר (76% לעומת 74.2%), ובפרט בבתי הספר לבנים בלבד שבהם 77.5% מהמורים מעידים על שביעות רצון. מנגד, בפרמטר של ניהול פיתוח הצוות החינוכי המורים מדווחים על עדיפות של בתי הספר המעורבים (61.2% לעומת 59.4%). בתחום שותפות הורים בבית הספר אין הבדל משמעותי, עם יתרון מזערי לבתי הספר הנפרדים. פילוח נתונים אלו לפי הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים (ראו לוח 6.12 בנספח לפרק) לא מלמד על מגמה משמעותית כלשהי.

סיכום ודיון

ניתן להצביע על שלושה ממצאים מרכזיים הבולטים בפרק זה: האחד, לאחר עשור וחצי של מגמה ברורה של חיזוק ההפרדה המגדרית בבתי הספר היסודיים בחינוך הממלכתי-דתי, בשנים האחרונות ישנה מגמת בלימה ואף עלייה מתונה בשיעור התלמידים הלומדים בכיתות מעורבות.

השני, בתי ספר שבהם כל הכיתות מעורבות הם בממוצע בתי הספר בפרופיל החברתי-כלכלי הנמוך ביותר, ואילו הפרופיל החברתי-כלכלי של התלמידים בבתי ספר לבנים או לבנות בלבד הנו גבוה. הדבר בולט במיוחד לאור העובדה שבתי הספר המעורבים ממוקמים בממוצע באזורים גאוגרפים חזקים יותר מבחינת רקע חברתי-כלכלי, ואילו בתי הספר לבנים או לבנות בלבד ממוקמים בממוצע באזורים חלשים בהרבה. השלישי, יתרון ברור לבתי הספר המעורבים בדיווחי התלמידים על אקלים חברתי וסביבה פדגוגית בבית הספר, ובפרט לתלמידים בבתי הספר מסוג "מעורב" שבהן כל הכיתות מעורבות. כמו כן, ההישגים הלימודיים של תלמידים בבתי הספר המעורבים במתמטיקה ובעיקר באנגלית טובים יותר, ובנטרול הרקע החברתי-כלכלי הנמוך יותר של התלמידים בבתי הספר המעורבים הפערים אף מתרחבים.

באשר לממצא הראשון, ייתכן אמנם שלהחלטות מינהליות בנוגע לסוגיית ההפרדה המגדרית⁵ או להיבטים של מימון ותקצוב⁶ היו השפעות על מגמות ההפרדה בשנים האחרונות, אך נראה שמגמת הבלימה בהפרדה המגדרית קשורה בעיקרה לתהליכים חברתיים שעוברת החברה הדתית-לאומית. שאלת ההפרדה המגדרית בבתי הספר היסודיים הפכה בשנים האחרונות לסוגיה עקרונית המבדילה בין קבוצות שונות בחברה הדתית-לאומית. נראה כי אם בעבר הציבור הדתי-ליברלי היה אדיש יותר למגמות ההפרדה, בשנים האחרונות הוא נאבק יותר על מנת למנוע הפרדה בבתי הספר שלו, בעוד שבציבור החרד"ל-תורני לימודים בעירוב מגדרי אינם באים בחשבון כיום, בניגוד לעבר. כך, נוצר מעין סטטוס-קוו בבתי הספר המשתקף במגמת הבלימה בהיקף התלמידים העוברים ללמוד בכיתות נפרדות.

באשר לפער בין הפרופיל החברתי-כלכלי של תלמידי בתי הספר לבנים או לבנות בלבד, ובין הדירוג החברתי-כלכלי של האזור שבו ממוקם בית הספר, טענו הראל בן שחר וברגר במחקרם הנזכר כי בתי ספר נפרדים ותורניים הפכו לאמצעי עבור הורים ממשפחות מבוססות לבריחה מאינטגרציה.⁷ לטענתם, מניע מרכזי בהקמת בית ספר נפרד (או לבחירה של הורים לשלוח את ילדם למוסד זה) הוא אליטיזם ולא תפיסה תורנית. עם זאת, ברור שגם הרמה הדתית-תורנית של המשפחה משפיעה על הבחירה בבתי ספר נפרדים. בהתאם לכך, הצביע שיר על מתאם ברור בין מספר הילדים במשפחה – שכידוע מתואם עם מידת הדתיות – ובין סוג ההפרדה המגדרית בבית הספר שבו לומדים ילדי המשפחה.⁸

באשר לממצא השלישי, חשוב להדגיש שהמחקר מצביע אמנם על מתאם ברור בין לימודים בבתי ספר מעורבים לדיווחים על אקלים חברתי ופדגוגי טוב יותר, וכן על מתאם בין לימודים בבתי ספר

⁵ מועצת החמ"ד פרסמה בשנת 2013 המלצה לפיה במקרה של מאבק על אופי העירוב/ההפרדה המגדרית בבית הספר ייקבע כי בכיתות א'-ג' יהיה עירוב מגדרי ואילו בכיתות ד'-ו' תהיה הפרדה מגדרית, אלא אם כן רוב של שני שלישים מההורים אינו מעוניין בכך. למעשה, מדובר בהמלצה בלבד, שבמקומות רבים כלל אינה מיושמת, כך שקשה לייחס להחלטה זו את תהליכי השינוי, מה עוד שלא ברור עד כמה היא מנוגדת לתהליכי ההפרדה שכן היא קובעת שכלל בכיתות ד'-ו' הלימודים יהיו בהפרדה. לפרטים על החלטה זו ראו: נחשוני, 2013.

⁶ בשנת 2013 החל משרד החינוך לתקצב באופן ייעודי בתי הספר הנדרשים לפצל כיתות בשל הפרדה מגדרית, צעד שהופסק לאחר כמה שנים בעקבות עתירה לבג"צ, אף שעדיין עולות טענות כי המשרד מתקצב באופן עקיף את ההפרדה המגדרית. ראו על כך בכתבות הבאות: קשתי, 2013; דטל, 2018; ינקו, 2019. לניתוח רחב יותר של ההשלכות הכלכליות הנובעות מההפרדה המגדרית ראו: ארד, 2018, עמ' 41-48.

⁷ הראל בן שחר וברגר, 2018. ראו גם במחקרו המוקדם של ברגר, 2015, עמ' 30-38.

⁸ שיר, 2014, מצא כי בממוצע, לילד בבית ספר לבנים או לבנות בלבד ישנם 3.37 אחים (לא כולל הילד עצמו), לילד בבית ספר מסוג נפרד ישנם 2.7 אחים, לילד בבית ספר מסוג "מתחלף" ישנם 2.23 אחים וילד בבית ספר מסוג "מעורב" ישנם 2.26 אחים.

מעורבים ובין הישגים לימודיים טובים יותר, אך ישנו קושי ברור להשליך מהמתאם בנוגע לקשר הסיבתי. כך, קשה להעריך עד כמה הפערים הללו נובעים מהשפעות של עירוב והפרדה בין המינים או שמא הם נובעים מהבדלים בתפיסות הדתיות בין בתי הספר ומשפחות התלמידים. ייתכן כמובן ששני הגורמים הללו משפיעים על הממצאים במקביל. עם זאת, נראה שניתן לשער שלפחות בתחום האנגלית הפערים בין בתי ספר מעורבים לנפרדים מושפעים במידה מסוימת מקשר בין רמה דתית גבוהה יותר למיומנות נמוכה יותר באנגלית, בהתאם למה שהראיתי בפרק 4. בנוסף, על רקע הנתונים המצביעים על אקלים חברתי וסביבה פדגוגית ברמה נמוכה מאוד בבתי הספר לבנים בלבד, ניתן לשער שהנתונים הנמוכים של בתי הספר הנפרדים מושפעים במידה מסוימת מההפרדה המגדרית עצמה, גם אם קשה לכמת זאת באופן מדויק.